

POWER. LOVE. SELF-DISCIPLINE.

Een pleidooi voor meer (zelf)discipline in het onderwijs
en herstel van het gezag van de school

door

Toon Geluk

VOORWOORD

Het is voor te stellen dat het thema ‘discipline’ niet heel veel warme gevoelens oplevert. We lezen liever over zelfontplooiing, autonomievergroting, zelfrealisatie, ontwikkeling, kansen vergroten, creativiteit stimuleren etc.

Toch kies ik bewust voor dit thema. Vanuit de waarneming dat er in het onderwijs heel veel onrust is die niet zozeer te maken heeft met alle veranderingen die onderwijskundig plaatsvinden en waarvoor leerkrachten steeds meer uit de kast moeten halen en zich moeten laten nascholen, maar veel meer met het gedrag van leerlingen.

Ik ben over discipline gaan nadenken toen ik een paar jaar geleden voor het eerst de term ODD hoorde in verband met een kind dat zich niet wist te gedragen. *Er is sprake van ODD (Oppositional Defiant Disorder) wanneer een kind langer dan zes maanden een patroon vertoont van negativistisch, vijandig en openlijk ongehoorzaam gedrag dat zich kenmerkt door bijvoorbeeld veelvuldige driftbuien, vaak ruziën met volwassenen, vaak actief weigeren de verzoeken van gezagsfiguren in te willigen, vaak opzettelijk hinderen van anderen, ... Dit gedrag doet zich voor in de interactie met ten minste één persoon die geen broer of zus is.*

Het zijn de persistentie en frequentie van deze gedragingen die het onderscheid maken tussen normaal gedrag en gedrag dat symptomatisch is voor ODD. Voor kinderen onder de 5 jaar moet een symptoom bijna dagelijks voorkomen. Vanaf 5 jaar volstaat het dat gedrag zich één maal per week voordoet. Bij de interpretatie van deze minimale frequentie blijft het belangrijk om na te gaan of de frequentie en intensiteit van het gedrag hoger is dan kenmerkend voor het ontwikkelingsniveau, het gender en de culturele context. Storend gedrag zorgt voor stress in de omgeving van de persoon of veroorzaakt beperkingen in het sociale, schools- of beroepsmatig functioneren¹.

Een psychiatrische stoornis!? Vanuit mijn niet-weten labelde ik dit gedrag altijd als ‘onhandelbaar’, ‘onopgevoed’ en in de termen van mijn verhaal ‘ongedisciplineerd’. Maar waarschijnlijk heb ik dat mis. Toch denk ik dat veel ingewikkeld gedrag, of het nu ODD, ADHD of andere labels betreft, een directe relatie heeft met opvoeding, met grenzen, met gezag.

Micha de Winter stelt dat ouders en leraren de bij opvoeden onvermijdelijke conflicten vermijden en geneigd zijn gezagsproblemen in gedragsproblemen te vertalen, en dat deze dan vervolgens gemedicaliseerd worden. Als een kind zich niet goed gedraagt op school is onze eerste neiging om te denken dat er iets met dit kind aan de hand is en dat het behandeld moet worden. ik denk dat die twee bewegingen, het toenemend gezagsconflict en de medicalisering van het kind, met elkaar samenhangen².

Nog nooit zijn er zoveel kinderen geweest met een diagnostisch label als op dit moment, met op de achtergrond de vage overtuiging dat hun stoornis eigenlijk een ziekte is. Daarmee blijft het probleem beperkt tot de jongere, bij uitbreiding tot de ouders, en blijven de ruimere, maatschappelijke vragen achterwege. Door een label (waar het kind vaak zijn hele schoolcarrière mee opgescheept blijft) krijgt het een behandeling. Problemen worden gepsychologiseerd, wat ondertussen nagenoeg synoniem is voor gemedicaliseerd (er worden haast altijd pillen voorgeschreven). In korte tijd heeft deze aanpak ons onderwijsstelsel bepaald³.

¹ http://www.prodiagnostiek.be/gedrag-emotie/ge_theorie_gedragsproblemen_en_gedragsstoornissen_criteria.php

² Micha de Winter, geciteerd in Christien Brinkgreve, *Het verlangen naar gezag*. Meppel. 2012. Pag. 230

³ Paul Verhaeghe, *Autoriteit*. De Bezige Bij. 2015. Pag. 151-152

Tegen de psychiatrisering van de opvoeding ('ik kan niet stilzitten juf, ik heb nu eenmaal ADHD') bepleit ik een strakkere pedagogische benadering van ongewenst gedrag bij kinderen. En nee, ik wil niet terug naar vroeger, naar paternalisme, naar streng straffen. Ik zoek een balans tussen vrijheid en gebondenheid; tussen kansen bieden en grenzen stellen.

En die balans meen ik gevonden te hebben in een mix van waarden, deugden, begrippen die elkaar versterken: kracht, liefde en zelfdiscipline. Soms klinken termen krachtiger in het Engels en beklijven ze ook beter: Power. Love. Self-discipline. Bedoeld als bouwstenen voor de broodnodige discussie hoe we kinderen niet alleen kansen bieden, maar ook zodanig toerusten dat ze evenwichtige en aardige volwassenen worden met een gezonde dosis zelfdiscipline.

Recent is er een groot onderzoek naar werkdruk gedaan onder leerkrachten in het basisonderwijs⁴. Daaruit blijkt dat meer dan 50% van de leerkrachten zegt last te hebben van ouders die zich overal tegenaan bemoeien en teveel opvoedkundige taken bij de school neerleggen.

Het wordt noodzaak dat het onderwijs een heldere visie formuleert op ouderparticipatie en – communicatie.

Werk aan de winkel dus!

Toon Geluk
Januari 2016

⁴ <http://www.duo-onderwijsonderzoek.nl/wp-content/uploads/2016/01/Rapportage-Werkdruk-Leerkrachten-PO-8-januari-2016.pdf>

INLEIDING

Kinderen die nu voor het eerst naar school gaan, solliciteren rond 2032 naar hun eerste baan. Wat moeten zij nú leren om straks een vliegende start te kunnen maken op de arbeidsmarkt? Welke kennis en vaardigheden hebben zij nodig om optimaal te kunnen functioneren in de samenleving van de toekomst?

In februari 2015 is het platform Onderwijs 2032 van start gegaan. In heel het land zijn bijeenkomsten georganiseerd om in dialoog met 'het

veld' de doelen voor de toekomst te formuleren.

Paul Schnabel, voorzitter van het Platform Onderwijs 2032, geeft de opdracht die hij kreeg van de staatssecretaris als volgt weer: *de staatssecretaris heeft ons gevraagd aan drie functies van het onderwijs aandacht te geven:*

- 1) *kwalificatie*
- 2) *burgerschapsvorming*
- 3) *persoonsvorming*

*Wij hebben dat vertaald in onderwijs dat leerlingen begeleidt in hun ontwikkeling tot zelfstandige volwassenen die vaardig, waardig en aardig zijn, voor zichzelf en voor hun omgeving*⁵.

*Persoonlijke kwaliteiten zijn en worden steeds belangrijker, privé en op het werk. Volgens het Platform Onderwijs2032 is de school van de toekomst een oefenplaats om die kwaliteiten te ontwikkelen – in het verlengde van wat kinderen en jongeren thuis en buiten school leren. In het onderwijs ontdekken leerlingen wie ze zijn en wat ze belangrijk vinden. Ze worden weerbaar, krijgen zelfvertrouwen en leren hoe plezierig het is om samen met anderen tot een mooi resultaat te komen*⁶.

In dit artikel werk ik een van de componenten uit: de persoonsvorming en dan met name toegespitst op zelfdiscipline.

⁵ Paul Schnabel, *Opleiden tot vaardige, waardige en aardige burgers*. VTOI-Nieuws, december 2015

⁶ <http://ononderwijs2032.nl/wat-vind-jij-3/>

JONG, SNEL, WILD?

Eind jaren '80 startte Veronica een wervende campagne met als slogan: *Jong. Snel. Wild! Dat wil jij toch ook?*⁷. Doelgroep was de leeftijdsgroep 15 – 30 jaar. Een doelgroep die nu onze doelgroep is: de ouders van nu zijn tussen de 35 en 55 jaar. Ouders die zijn opgegroeid in de meest optimistische en luxe tijd in onze geschiedenis: tussen de val van de Berlijnse muur (1989) en de val van de Twin Towers (2001). Velen hebben geen tekorten gekend, geen weerstand hoeven te overwinnen. Zijn niet gewend aan tegenslag of tegenspraak. Ze hebben nooit tegen de wind in gefietst. Juist met sommige van die ouders zijn we knap druk in onze scholen: 'nee' is voor hen een onbekend woord; adviezen worden bestreden; het gezag van leerkrachten tegengesproken. Sommige ouders van nu kunnen niet loslaten, omdat ze niet hebben leren accepteren dat het leven soms niet te sturen is. En starten juridische procedures om hun gelijk af te dwingen.

Een van de doelen in ons strategisch beleidsplan is ouderparticipatie – oudercommunicatie. Tevens een aandachtsgebied van het hele samenwerkingsverband passend onderwijs. Want alle scholen worstelen met de vraag hoe ouders op een positieve manier te betrekken bij het onderwijs, zodanig dat het van beide kanten als winst wordt ervaren. In de school hebben we enerzijds te maken met een trouwe groep ouders, die bereid is te rijden naar groepsuitjes, mee te doen aan het versieren van de klas, pannenkoeken te bakken etc. Het zijn wel steeds dezelfde ouders. In het midden een groep ouders die onzichtbaar is. En aan de andere kant de groep zeer aanwezige ouders.

Een van de doelen in ons strategisch beleidsplan is ouderparticipatie – oudercommunicatie. Tevens een aandachtsgebied van het hele samenwerkingsverband passend onderwijs. Want alle scholen worstelen met de vraag hoe ouders op een positieve manier te betrekken bij het onderwijs, zodanig dat het van beide kanten als winst wordt ervaren. In de school hebben we enerzijds te maken met een trouwe groep ouders, die bereid is te rijden naar groepsuitjes, mee te doen aan het versieren van de klas, pannenkoeken te bakken etc. Het zijn wel steeds dezelfde ouders. In het midden een groep ouders die onzichtbaar is. En aan de andere kant de groep zeer aanwezige ouders.

In toenemende mate worden opvoedkundige taken bij het onderwijs gelegd. Tijd dus voor een heldere visie op de opvoedkundige uitgangspunten. Wie het uitgangspunt 'Jong, snel en wild' hanteert loopt het risico jongeren te vormen die vooral voor zichzelf gaan. Voor hun eigen doelen. Loopt het risico prinsjes en prinsesjes te vormen tot wispelturige en ontevreden volwassenen.

Daarin wordt meer dan ooit van de school verwacht dat ze een heldere pedagogische visie heeft, want *de school is een onrustige en complexe arena met partijen die sterk onder druk staan en waar de verdeling van taken en verantwoordelijkheden niet altijd even helder is. Zowel ouders als docenten zien zich voor een ingewikkelde pedagogische opgave gesteld: de verschuiving in opvoedingsstijl van dwang vanbuiten naar dwang van binnen, de angstvalligheid om gezag uit te oefenen, de hogere eisen aan zelfregulering die dat voor kinderen met zich mee brengt. Eisen die vaak te hoog zijn en dan ontsporingen en ontregelingen tot gevolg hebben, van binnen en van buiten, in gevoel en gedrag*⁸.

Wanneer het gaat om de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de opvoeding van ons kroost, wordt het lastig. Juist de ouders die je graag zou aanspreken, laten zich niet zien op ouderavonden over pedagogische thema's.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=O15DfGwsJx0>

⁸ Christien Brinkgreve, *Het verlangen naar gezag*. Meppel. 2012, pag 83.

Van samenwerking met ouders moet je je niet teveel voorstellen. Hun kinderen zijn ontregeld, vaak ontbreekt het thuis aan regels. Ook van kerk en moskee moet je het niet hebben [...]. Het gedrag moet dus in school aangepakt worden. Dat doe je door vanuit liefde en betrokkenheid duidelijker te zijn dan je vroeger was, zonder dat je de persoon aantast. Duidelijker, niet harder want dat escaleert [...]. Leerlingen laten zich nauwelijks corrigeren door onbekenden. Daarom is het belangrijk contact te maken nog voordat er iets aan de hand is. De boodschap moet zijn: je bent een goede jongen maar je gedrag moet anders. Vooral vrouwelijke leerkrachten hebben de neiging om veel te lang in discussie te gaan. Niet doen, de leerling zal je afleiden met zijn weerwoord⁹.

's Ochtends staan mijn collega's en ik bij de verschillende ingangen van de school en de klaslokalen. Iedereen krijgt een hand. We stralen uit: je bent hier op school, je komt om te leren en je gedraagt je¹⁰.

In plaats van de Veronica-slogan introduceer ik een andere slogan: *'Power Love and Self-discipline! Dat wil jij toch ook?'*

⁹ Pedagoog Hans Kaldenbach, *School als Steppingstone naar morgen*. AVS Kader Primair, december 2015

¹⁰ Christine Leenders, idem.

POWER, LOVE, SELF-DISCIPLINE

In gesprekken met ouders komen veel onderwerpen ter sprake: leervorderingen, talenten en mogelijkheden. Daar weten alle leerkrachten heel van van. Zodra het gedrag ter sprake komt wordt dat moeilijker. Terwijl het gesprek in de teamkamer juist daarover gaat: het soms onhandelbare gedrag van kinderen. En wordt er snel gewezen op het niet consequent zijn van ouders. Vaak ontbreekt het echter aan moed om ouders concreet aan te spreken op de gevolgen van hun opvoeding.

Het zou goed zijn als het woord discipline weer op de agenda komt te staan. Met discipline bedoel ik niet de discipline van het leger, maar de discipline van het doorzettingsvermogen. Een simpele en krachtige definitie van discipline is: *eigenschap die je in staat stelt steeds te doen wat je moet doen, ook als je er geen zin in hebt.*

Doen wat je moet doen, ook als je er geen zin in hebt. Daar wil ik graag wat dieper op in gaan.

Het leven is een stuk vluchtiger geworden door de snelheid van de digitale communicatie en het nieuws dat overal op elk moment onrustig maakt. Terwijl het leven vroeger zo ongeveer gebaseerd was op de drie R's (Rust. Reinheid.

Regelmaat.) worden nu vooral flexibiliteit en wendbaarheid aanbevolen. Vraag is of dat toekomstbestendige waarden zijn of dat ze richtingloosheid veroorzaken.

Wie om wijsheid verlegen zit kan hét wijsheidsboek bij uitstek ter hand nemen. De trits *Power, love and self-discipline* heb ik letterlijk uit de bijbel overgenomen. Mentor Paulus schrijft hierover in een brief aan zijn leerling Timoteüs. Kennelijk heeft Timoteüs twijfels bij een aantal levensvragen. Als zijn leraar bemoedigt Paulus hem: *God has not given us a spirit of fear and timidity, but of power¹¹, love¹², and self-discipline¹³* (New Living Translation)¹⁴.

Dit zijn wat mij betreft prima kaders voor een visie op waardenvolle opvoeding:

- Power: handelen vanuit kracht en niet vanuit angst, aanwezig zijn, meedoen, geen toeschouwer maar speler willen zijn. Blijven staan als het gaat stormen.
- Love: liefde verbindt. Liefde houdt gemotiveerd. Liefde is niet laf maar toont lef. Wie niet van (de ontwikkeling van) kinderen houdt, kan beter afscheid nemen van het onderwijs.
- Self-discipline: zonder structuur, regelmaat en doorzettingsvermogen geen succes. Afmaken waar je aan begon, *ook als je er geen zin in hebt.*

¹¹ Dit woord komt uit het Grieks: δυναμις – dunamis (dynamisch, dynamiek, dynamiet zijn er van afgeleid. Dynamiet is, mits goed geleid, voor goede doelen in te zetten. Zonder maat, zonder discipline een groot gevaar).

¹² Grondwoord: ἀγάπη – agape (zichzelf wegcijferende liefde, liefde die op de ander is gericht. In tegenstelling tot philauteo, eigenliefde).

¹³ Op basis van σωφρονισμός – sofronismos (zaken beheersen, het toepassen van gezond verstand, de maat weten te houden, zelfcontrole)

¹⁴ http://biblehub.com/2_timothy/1-7.htm

Het Latijnse woord *discipulina* is opgebouwd uit *discere* (leren kennen) en *pueri-puella* (jongens-meisjes) als een algemene aanduiding voor kinderen. Uiteindelijk is het woord gestold tot *disciplina*, dat onderwijs en opvoeding betekent! Discipline gaat om de eis die aan de beginner wordt gesteld om zijn aandacht duurzaam te richten op de kennis die hem wordt aangeboden en op de oefeningen die het leren vereist.

Volgens de Spaanse hoogleraar Fernando Savater is er geen enkel leerproces mogelijk zonder een bepaalde graad van discipline. Hij poneert dat opvoeders vanaf de vroegste tijd, via de klassieke oudheid en de middeleeuwen het daarover eens zijn¹⁵. Het heeft er alle schijn van dat onze tijd in dat opzicht een breuk veroorzaakt in die geschiedenis.

Als discipline (van buiten) niet meer zou werken, wat werkt dan wel. Zelfdiscipline?

¹⁵ Fernando Savater, *De waarde van opvoeden*, Erven J. Bijleveld, Utrecht. 2001. Pag. 95

ZELFDISCIPLINE

Wie een stevig doel wil bereiken – een diploma, de nr. 1 bij atletiek, een gevierd acteur of musicus – zal dat doel waarschijnlijk bereiken als hij getalenteerd is. Maar bovenal als hij gedisciplineerd is! Nu is het niet zo moeilijk om een gewenst doel te bereiken als je het heel graag wilt. Moeilijker wordt het als er obstakels op de weg komen: tegenvallende toetsresultaten, zakken voor een examen, te dikke boeken in het Engels etc. Op zulke momenten komt discipline om de hoek kijken. Wat nu kun je onder ‘zelfdiscipline’ verstaan? Er kunnen minstens vijf kenmerken worden onderscheiden¹⁶:

- 1) Zelfbeheersing (gedachten, impulsen, emoties)
- 2) Veranderingskracht op basis van idealen
- 3) Essentieel voor menselijk sociaal leven
- 4) Psychologische basis voor de ontwikkeling van moraal
- 5) Basis voor vrije wil

De generatie jongeren van net na de tweede wereldoorlog is niet in armoede opgegroeid maar wel met beperkingen: er was niet heel veel geld voor luxe. Elke dubbeltje moest worden omgekeerd voordat het werd uitgegeven. Voor kinderen was het helder dat er voor veel ‘leuke’ dingen geen geld was. Een extraatje was vaak een verrassing en werd dankbaar aanvaard.

In Amerika zijn hele generaties opgegroeid met het gedachtegoed van Dr. James Dobson. Hij schreef de bestseller *Liefde en Discipline*, met als ondertitel *Basis voor verantwoord ouderschap*¹⁷. Hij beschrijft een experiment op een openbare school in Seattle. De traditionele structuur werd losgelaten omdat die te beperkend zou zijn voor natuurlijk leren. Als de omgeving maar uitdagend genoeg is, komen kinderen vanuit zichzelf tot leren (1970).

Dobson werkt in zijn boek dit voorbeeld, hoe het (volgens hem) niet moet, uit. Een paar opvallende: *volwassenen hebben niet het recht gehoorzaamheid af te dwingen van kinderen; men mag kinderen niet vragen te werken tot ze achttien jaar zijn; elke vorm van straf is streng verboden; een kind belonen voor goed gedrag is vernederend en demoraliserend. Kort samengevat: verwijder alle gezag, laat het kind opgroeien zonder dat iemand zich er mee bemoeit, geef hem geen instructies, dring hem niets op*¹⁸. Een methode die al door Jean-Jacques Rousseau werd gepropageerd (1762) en op niets uitliep.

Een doorgeslagen variant van ‘natuurlijk leren’. Toch kreeg ik een aha-Erlebnis na het lezen van deze uitgangspunten. Tien jaar geleden heb ik als interim-directeur een SBO-school mogen begeleiden, die – zonder enige kennis of ervaring – het ‘nieuwe leren’ en ‘kantelend onderwijs’ (Luc Stevens) had

¹⁶ Psycholoog Roy Baumeister: <https://www.youtube.com/watch?v=KfnUicHDNM8>

¹⁷ Dr. James Dobson, *Liefde en Discipline*. Kok Voorhoeve, Kampen. 1984.

¹⁸ Dobson, pag. 101-102

ingevoerd. Mijns inziens moet je eerst de methodes goed kennen en doorleven voordat je die überhaupt kunt 'loslaten'. Op deze school waren de meeste leerkrachten net van de pabo afkomstig en hadden nog geen ervaring met methodisch werken en waren dus ook niet in staat 'leerlijnen te volgen'.

Er was geen sprake van een plan of een structuur. Er waren geen uitgangspunten voor de pedagogiek geformuleerd. Uitgangspunt was dat kinderen vanzelf tot leren zouden komen als er sprake was van een uitdagende omgeving. Oefenen, trainen en systematiseren van lesstof was niet aan de orde.

Wie een hond neemt, volgt dikwijls een puppycursus. Want als je een dier in de eerste fase van zijn leven niet traint in gewoontevorming (discipline!) gaat het grandioos mis en wordt het een rotbeest ('je hoeft niet bang te zijn hoor, hij bijt niet'), dat tegen je opspringt en tegen je aan kwijlt.

Met permissie voor de vergelijking, zo gaat het ook met kinderen als je die niet een aantal basale gedragingen leert. Iedereen roept tegenwoordig dat je respect moet hebben (ik hoorde het een kleuter uitroepen tegen een andere kleuter) maar als je niet van jongs af aan leert dat er verschil is tussen een volwassene en een kind (jawel, er is sprake van hiërarchie), als je niet van jongs af aan op je beurt leert wachten ('nee, Thomas, nu is mama aan het praten met deze meneer. Straks mag jij!'), wanneer leer je dat dan wel?

De volgorde is wat mij betreft: gehoorzaamheid, routine, discipline, zelfdiscipline, ... vrijheid en niet andersom!

DISCIPLINE VAN DE VRIJHEID

Routine ontstaat als je fouten mag maken en het steeds weer opnieuw mag proberen. Routine ontstaat als je keer op keer dezelfde handelingen verricht en het een natuurlijke beweging wordt. Routine vraagt om discipline, zeker en vooral als je iets moet doen wat je niet zo leuk vindt. *Doen wat je moet doen, ook als je er geen zin in hebt.*

Naar mijn mening investeren we in het onderwijs te weinig in routines (ik doel hier vooral op de pedagogiek, niet op de didactiek): hoeveel

kinderen kunnen gewoon een half uur stilzitten en luisteren? Of stoppen met praten als de leerkracht vraagt om aandacht? Begint de opvoeding niet met socialiseren? Met routines aan te leren om te zorgen dat kinderen zich juist overal kunnen bewegen? Waarom zou er dagelijks strijd moeten worden geleverd over de vraag 'wie de baas is' en 'waar dit allemaal voor nodig is' en 'voor wie zou ik dit moeten doen'?

Fernando Savater: *Er dient beseft te worden dat het loslaten van elke vorm van gezag in het gezin een kind niet voorbereidt op een van verantwoordelijkheidsbesef vervulde vrijheid maar op een soort grillige onzekerheid die zich gaandeweg gaat verschansen in collectieve vormen van autoritarisme*¹⁹. In jip-en-janneketaal: kinderen die zich niet hebben leren onderwerpen aan gezag, worden zelf autoritaire wezens.

Autoriteit was vroeger vanzelfsprekend: de agent, de onderwijzer, de geestelijke, zij hadden de wijsheid in pacht en de macht in handen. Elke (groot)ouder zal je kunnen vertellen dat je vroeger niet thuis hoefde te komen met een klacht over school, want 'je zult het er zelf wel naar hebben gemaakt'.

Paul Verhaeghe, hoogleraar aan de Universiteit van Gent: *ik ben zelf geboren in 1955 en heb de evolutie van de antiautoritaire opvoeding meegemaakt. In de jaren '70 wilden we afstand doen van het betuttelend paternalisme, ook binnen opvoeding en onderwijs – en dat was terecht. Ik wil daar absoluut niet naar terugkeren. Maar de fout die we maakten, is dat we dachten dat opvoeding en onderwijs, en ruimer intermenselijke verhoudingen zonder autoriteit konden, omdat wij autoriteit gelijkshakelden met betuttelend paternalisme. We dachten dat er spontaan een soort ethisch reveil tot stand zou komen op grond waarvan kinderen en volwassenen de juiste beslissingen zouden nemen. Het is duidelijk gebleken dat dat niet werkt.*²⁰

Geen enkel kind begrijpt uit zichzelf dat sloten cola en bergen chips ongezond zijn. Slechts weinig kinderen zijn 'uit zichzelf' gemotiveerd om moeilijke leerstof te verwerken ('hoera., de tafels van vermenigvuldiging uit het hoofd leren'). En het idee dat enthousiast aanmoedigen volstaat om gewenst gedrag te produceren, blijkt in de praktijk niet te kloppen. Applausopvoeding, die geen of al te lage eisen stelt, is geen opvoeding. Paradoxaal genoeg levert deze aanpak vaak kinderen op met een laag zelfbeeld en een verhoogde kans op problemen. Opvoeden is eisen stellen.

¹⁹ Fernando Savater, *De waarde van opvoeden*, Erven J. Bijleveld, Utrecht. 2001. Pag. 64

²⁰ Paul Verhaeghe, *Autoriteit*. De Bezige Bij 2015. Citaat uit: *Weg met paternalisme en cijferdictatuur*. Verus Magazine, nov/dec 2015

Waarmee we bij een probleem van onze tijd belanden: de groeiende groep onhandelbare kinderen, thuis en op school. Het heikele punt is discipline, of liever het gebrek eraan, ook in 'gewone' gezinnen en op 'gewone' scholen, variërend van leerlingen die weigeren mee te werken in de klas tot spijbelen, van het pesten van andere kinderen én leerkrachten tot regelrecht antisociaal gedrag, agressie tegen leerkrachten inclusief. In hun gedeelde wanhoop hebben scholen en ouders ondertussen een nieuwe expert ontdekt: de kinderpsycholoog²¹.

Gehoorzaamheid heeft een nare bijklank gekregen in onze tijd. Het klinkt alsof kinderen worden belemmerd in hun ontwikkeling. En, evenmin als Paul Verhaeghe, wil ik terug naar de jaren vijftig. Maar soms moet je gewoon doen wat gevraagd wordt zonder in discussie te gaan. Als de vraag in alle redelijkheid gesteld wordt met respect voor de persoonlijke verhoudingen, dan is het ongepast er niet op in te gaan.

Van Anselm Grün heb ik geleerd dat gehoorzamen ten diepste inhoudt dat je luistert met je hart. Aubedientia betekent letterlijk: versterkt luisteren (ob-audire)²². Als gehoorzaamheid op die manier wordt uitgelegd en toegepast in het leslokaal kan dat alleen maar winst betekenen voor de sfeer in de groep.

In een ouder – kindrelatie en evenzo in een leerkracht – leerlingrelatie is sprake van hiërarchie. Ik pleit ervoor die te handhaven en ook te benoemen. Dat vraagt van leerkrachten dat ze zich niet als gelijke gedragen! In gedrag, houding en presentatie (taalgebruik en kleding) blijkt dat de leerkracht een andere positie heeft dan een leerling.

Nogmaals Savater: Het is onontkoombaar dat elk kind als maatschappelijke beginneling tot op zeker hoogte onder dwang gaat leren. Waarom? Omdat er een inspanning van hem verlangd wordt en kinderen zich alleen vrijwillig inspannen voor wat zij leuk vinden. [...]. Niemand kan of mag van een kind eisen dat het verlangt naar kennis over onderwerpen waarvan het zelfs geen vermoeden heeft. Leren gebeurt uiteindelijk op grond van vertrouwen in volwassenen en van gehoorzaamheid aan hun gezag. [...] Zelfstandigheid, sociale vaardigheden, intellectuele discipline, vrijwel alles wat het kind zal maken tot een onafhankelijk individu en tot een gerijpt mens, is niet zomaar aanwezig in de leerling maar moeten hem worden voorgelegd – en in zekere zin opgelegd – als een model om aan te leren. Simpelweg denken dat dit alles al in een kind aanwezig is, leidt er juist toe dat deze fundamentele waarden hem nooit werkelijk eigen worden²³.

In haar boek *Het verlangen naar gezag* heeft Christien Brinkgreve heel veel gesprekken gevoerd met ouders en onderwijsgeevenden. *Kinderen moeten zich optimaal ontwikkelen, maar het liefst in een ontspannen sfeer waarin de dingen leuk moeten zijn. De weg van de disciplineren is veranderd in die van de motivering: kinderen moeten het nu zelf willen. Maar hoe kinderen te bewegen om iets uit eigen wil te doen waar ze geen zin in hebben, maar wat jij wel belangrijk vindt? Bevelen en gehoorzamen is vervangen door overtuigen en afspreken, maar dat is teveel gevraagd van alle betrokkenen²⁴.*

Het gezagsondermijnd gedrag van leerlingen dat het hoogst scoort is 'niet luisteren', maar ook ouders dragen bij aan deze ondergraving door partij te kiezen voor het kind en de school niet te steunen, de deskundigheid van leraren in twijfel te trekken en zich soms ook agressief tegenover de leraar te gedragen, [...] (ouders) die verontwaardigd naar de school benen om verhaal te halen als ze denken dat hun kind niet goed behandeld wordt²⁵.

²¹ Paul Verhaeghe, *Autoriteit*. De Bezige Bij. 2015. Pag. 151-152

²² Wil Derkse, *Een levensregel voor beginners* geeft een fantastische inleiding in het gedachtegoed van Benedictuskenner Anselm Grün

²³ Savater, pag. 90 - 91

²⁴ Christien Brinkgreve, *Het verlangen naar gezag*. Meppel. 2012. Pag 68.

²⁵ Brinkgreve, pag 79-80

Heel veel cursussen zijn er opgezet om deelnemers te leren 'nee' te zeggen. Het gaat dan om oefeningen om te leren minder apen op je schouders te nemen. Feitelijk gaat het dan om grenzen aangeven om te voorkomen dat je geëerd wordt. Kinderen moet juist bewust geleerd worden om 'nee' te accepteren.

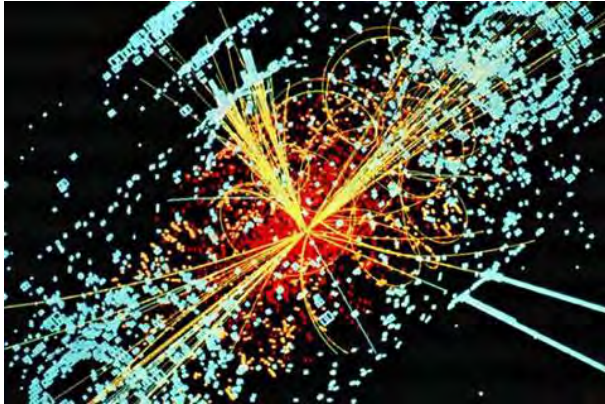
Het was de historisch pedagoog Lea Dasberg die in de jaren '90 een heel helder schema hanteerde: we moeten kinderen opvoeden tot meelopers én dwarsliggers²⁶. Meelopen vraagt aanpassing (survival of the fittest!); dwarsliggen vraagt kennis en vaardigheid (want zij heeft het niet over obstinaat gedrag maar over bewust, vanuit overtuigingen, tegenwicht bieden). *Kennis is macht*, heeft Francis Bacon (1597) ons meegegeven. Hiermee stelde Bacon dat kennis en/of scholing één van de belangrijkste dingen is in het leven. Het hebben en delen van kennis is de basis voor het verbeteren van iemands reputatie en invloed en daarmee zijn macht. Hij leefde in een periode waarin er sprake was van veel ongelijkheid. De machtigen hadden meer bewegingsruimte dan onmachtigen.

Nu de verticale autoriteit echter aan het verdwijnen is en vervangen wordt door horizontale autoriteit (er zijn vele opvoeders: ouders, school, kinderopvang, opa's en oma's, sportleraren etc.), is het misschien beter om 'macht' te vervangen door 'vrijheid'. Die benadering lees ik bij Savater: *Kennis maakt vrij*, zegt hij. Wie veel weet en kan, zal zich makkelijker handhaven in dit leven dan hij die niet weet. Niet vanuit macht, maar vanuit 'weten' heb je gezag. Hij spreekt hier van de 'discipline van de vrijheid'.

Kinderen die geen sociale codes hebben geleerd, ontwikkelen ook geen omgevings sensitiviteit. Verstoringen vanuit hun onkunde en gebrek aan correctie de sfeer in de klas, op een feestje, in het openbaar domein etc. Vrijheid kun je pas handlen als je weet wat de codes zijn. Vanuit niet-weten maak je brokken. Pas na de routines en de zelfdiscipline komt de vrijheid.

²⁶ Lea Dasberg, *Meelopers en dwarsliggers*, lezing ter gelegenheid van het vijftigjarig jubileum van Dagblad Trouw, Trouw (Amsterdam, 1993)

BEWUST FRUSTREREN

Nu er materieel relatief veel mogelijk is (speelgoed, vakanties, feestjes etc.) en het gezag niet meer vanzelfsprekend ('jij bent de baas niet', leerling van 6 jaar tegen de juf) zullen we kinderen bewust moeten frustreren. Ik zie de wenkbrauwen al omhoog gaan: frustreren? Ik doe een poging dit uit te leggen met enkele voorbeelden.

- 1) Als je kind naar school gaat (of naar huis) en de jas moet aan (plus de wanten en de sjaal etc.) gaat het veel sneller als je dat als ouder of leerkracht doet dan wanneer je het kind dit zelf laat doen. Vraag is wat het kind hiervan leert? Door te oefenen wordt het routine. En kost het later ook minder tijd en frustratie.
- 2) Op het moment dat je kind naar school moet en het regent, is het makkelijker even de auto te pakken en kindlief naar school te rijden dan de regenkleding aan te laten trekken en je kind op de fiets naar school te laten gaan. Om de weerbaarheid van je kind te verhogen is het beter voor de laatste variant te kiezen.
- 3) Het is vakantie en bloedheet buiten. Je kinderen hebben net een ijsje op en vragen om een tweede. Aangezien er nog een gezinsverpakking in de diepvries ligt, is de verleiding groot aan dit verzoek gehoor te geven. Het vraagt zelfbeheersing om 'genoeg is genoeg' uit te dragen.
- 4) Wanneer de leerkracht je kind wil corrigeren door het strafwerk te geven, is het een uitdaging om de leerkracht te steunen en niet je eigen kind. Want als je gelooft dat jouw kind 'nooit liegt' heb je gebrek aan zelfkennis. Het vraagt volwassen discipline om het gezag van school te steunen boven het ventileren van je eigen mening op dat moment.
- 5) Als kinderen een hoop troep hebben gemaakt met spelen, gaan veel ouders op de knieën om het speelgoed in de speelgoedkist te gooien. Want dat gaat sneller dan wanneer de kinderen het zelf doen. Vraag is op welk moment zij verantwoordelijkheid leren dragen voor hun eigen gedrag.

Natuurlijk willen we graag dat onze kinderen vrolijk en blij zijn en doen we er alles aan hen tevreden te houden. Maar als onze kinderen nooit kwaad op ons worden, of zich nooit gefrustreerd en teleurgesteld voelen, dan is dat een teken dat wij onze taak als opvoeders niet goed doen. Want hoe moeten je kinderen leren omgaan met frustratie en teleurstelling als ze dat nooit hebben kunnen oefenen? En hoe zullen je kinderen zelfdiscipline kunnen ontwikkelen als jij hun dat niet leert? Het is jouw taak hun deze belangrijke lessen te leren door in bepaalde situaties nee te zeggen²⁷.

Ik denk dat het goed is als kinderen van jongs af aan leren mee te doen in het huishouden: afwassen, boodschappen, stofzuigen, tafel dekken, koken. Mij zijn diverse gevallen bekend van jongvolwassenen die nog geen eitje hebben leren koken. Of nooit iets in het huishouden hoefden te doen. Het leidt tot zogenoemde 'aangeleerde hulpeloosheid', twee linkerhanden. Gevolg is dat ze zich op latere leeftijd allerlei vaardigheden eigen moeten maken wat een hoop onzekerheid en onhandigheid met zich meebrengt.

²⁷ David Walsh - <https://www.jw.org/nl/publicaties/tijdschriften/g201408/nee-leren-zeggen/>

SAMENVATTING

Je kunt pas loslaten als je iets hebt vastgehouden. Mijns inziens geldt dat niet alleen de didactiek (allereerst meer eens methodisch werken), maar ook de pedagogiek (de teugels strak voordat je ze laat vieren). Als kinderen na een eerste schooldag al luidruchtig juichend de klas uitkwamen (want ‘nu hebben we een leuke juf’) dan hield ik mijn hart vast. Zelden verliep dat jaar rustig, geordend en gestructureerd en dikwijls volgden er veel oudergesprekken en niet zelden een exit van de leerkracht. Als het omgekeerde gebeurt (‘zo, die is streng’) bleek dat in de praktijk reuze mee te vallen.

Het zou kunnen zijn dat er veel angst is voor mondige ouders. Dat we bang zijn leerlingen te verliezen omdat we ouders niet genoeg pleasen. Ook dan kan het een goed advies zijn niet te handelen vanuit angst maar vanuit power, love and self-discipline.

In essentie is wat ik zeggen wilde samen te vatten in de woorden van de Amerikaanse psycholoog Roy Baumeister, die een boek schreef over wilskracht²⁸. *Wie de kleine doelen in het leven negeert, komt nooit toe aan de grote wilsdaden (Power!). Orde en netheid maken het hoofd leeg voor andere dingen. En uit die ordelijkheid en routine, ontstaan doorzettingsvermogen en wilskracht (Self-discipline!). En in een maatschappij vol overvloed en keuzestress is wilskracht belangrijk*²⁹. Mensen hebben een fundamentele behoefte aan zingeving. Volgens diezelfde Baumeister kun je die behoefte aan zingeving (doelgerichtheid, waarde, hanteerbaarheid en eigenwaarde) realiseren door er bewust aandacht aan te geven. De opvoeder die oog heeft voor die dimensies van het leven zal een sterke relatie opbouwen met kinderen (Love!).

Power! Love! Self-discipline! Dat wil jij toch ook?

²⁸ Roy F. Baumeister en John Tierney, *Wilskracht*. Nieuwezijds B.V. mei 2012

²⁹ Roy Baumeister, *Wilskracht is belangrijker dan intellect*, NRC 3 november 2011

BIJLAGE: DISC EN DISCIPLINE

Met behulp van DISC (volledige omschrijving: Persolog DISC Persoonlijkheidsprofiel Systeem) kan vrij snel gedrag in kaart gebracht worden.³⁰

Korte typering:

Gedragsskenmerken	Motiverende omstandigheden
D staat voor dominant, direct, duidelijk	Uitdaging, verandering, crisis
I staat voor invloedrijk, impulsief, interactief	Gezelligheid, afwisseling, podium
S staat voor sociaal, steunend, servicegericht	Nabijheid, betrouwbaarheid, routinewerk
C staat voor consciëntieus, consequent, correctief	Rust, kwaliteitswerk, voorspelbaarheid

Ik durf te stellen dat onze maatschappij in de jaren '40, '50 en '60 werd gedomineerd door de categorieën S en C. Routine, voorspelbaarheid, traditie, kortom de drie R's van rust, reinheid en regelmaat waren maatgevend. Er heerste gezag (God, de kerk, de politie) en men liet zich nog corrigeren.

Nu leven we meer in een tijd die door D'en I's geregeerd wordt. Het nieuwe werken (waarin niemand een vaste plaats heeft), flexibele contracten (waardoor er geen inkomenszekerheid meer is), de snelheid van veranderingen (met rusteloosheid en overspannenheid tot gevolg).

Scholen in de naoorlogse perioden kenden dus een vaste structuur, heldere gezagslijnen, voorspelbaarheid, groepsdenken etc. Voor de S'jes en C'tjes prima; voor de D's en I's saai.

Nu hebben we te maken met veel onzekerheid, veranderingen, individualisering – ook in het leren. De kinderen die vroeger verlegen werden genoemd hebben nu vaak een ander, medisch label. Er wordt van S- en C-kinderen geëist dat zij zich gedragen als D en I. Ik denk dat we meer rekening moeten houden met de gedragsvoorkeuren van onze kinderen. Dat geldt ook het corrigeren: D en I moeten veel steviger geconfronteerd worden en meer zwart – wit dan S en C.³¹

³⁰ Voor de liefhebber: *ABC van de Persoonlijkheid*. Verkrijgbaar bij www.persolog.nl

³¹ Charles F. Boyd. *Different Children, Different Needs: Understanding the Unique Personality of Your Child* Paperback. 2004